

Bergtatt

I 333 år var kullgruvene bærebjelken på Røros. Fremdeles ligger slagghaugene der og vitner om tidligere tider. Men det er verken støv, sult eller elendighet som særpreger bergstaden i dag.

Tekst Cecilie Larvåg

Bygatene på Røros er som en levende filmkulisse.

Samfoto/NTB Scampix

Destinasjon Roros

VG/NTB Scampix

Tom Gustavsen/Destinasjon Roros

Finn Nilsen/Destinasjon Roros

Cecilie Larvig

Cecilie Larvig

Cetty Images

Prøv en nystekt
pjalt når du er på
Roros.

I Sleggveien feiret
Pippi Langstrømpe
jul.

"FRA 1854 AF skal der i Roros afholdes et Marked, der begynder næst siste Tirsdag i Februar Maaned og varer til den påfølgende Fredag." Så het det i en kongelig resolusjon fra 1853, og det markerte starten på Rorosmartnan, som denne måneden kan se tilbake på 160 år med handel og fest.

Opprinnelig hadde det mektige Roros Kobberverk monopol på all handel i bergstaden, men dette ble naturlig nok vanskelig å håndheve. Med martnan strømmet folk til fra alle kanter, med hestesledene fullastet med skinn, korn, erter, tørrfisk, småsei, saltet og røket kjøtt, sild, smør, ost, tobakk, humle, lin, lerret, vadmél og brennevin til

husholdningene, og redskaper, krutt, jern, lær og tauverk til gruvedriften. Alt samfunnet mellom slagghaugene selv manglet.

Etter at Rorosbanen åpnet i 1877 kom også gjøglere, buntmakere, blikkenslagere, pottemakere og handelsmenn med toget. Under martnan var Kjerkgata tettere med folk enn Karl Johan på 17. mai.

OPPSVING. Men alt har sin tid. Eller kanskje ikke? Utover 1960-tallet dalte interessen for Rorosmartnan. Snart var det nesten ingen handelsfolk igjen. Men rorosinger er ikke kjent for å gi opp så lett. En komité ble nedsatt, og fra 1973 begynte tilreisende

selgere å vende tilbake. I fjor meldte hele 250 sin ankomst. Og de kom så visst ikke med tog, fly eller varebiler; det gikk med hest og slede, akkurat som i 1854.

På nytt kom lasskjørere, som de kalles, fra Gauldalen, Østerdalen, Selbu og Tyldal, Femundstraktene, Gudbrandsdalen og Hedemarken. Og de svenske förbøndene tok hvite skogsveier fra Härjedalen og Dalarna. I gamle dager var samfunnet veiløst, så det var mye enklere å ferdes på snø om vinteren, over fjell og islagte myrer og vann. Derfor var vinter markedstid.

I år er det påmeldt 85 ekvipasjer, med et sted mellom 220 og 240 förbønder og lasskjørere. De

som reiser lengst har brukt ti dager på ferden og tilbakelagt 300-400 kilometer i sine gamle doninger. Antrekket er også anno 1800. Her holder vadmél, ullstakker og pels kuldegradene ute. Og de kan det bli mange av. Det er slett ikke uvanlig at gradestokken kryper under 40, og 50-tallet sees titt som det er. Men pytt, minus 40 her er som minus ti i Oslo, sier en entusiastisk rorosing og forventer å bli trodd.

MER ENN HANDEL. Ekvipasjene kjører så godt det lar seg gjøre langs de gamle ledene i skog og over fjell. Det er lagt ned et enormt arbeid for å rydde

Kjerkgata under
martnan.

Vakre gamle hus er
det mange av.

– Mellom 70 000 og 80 000 besøkende kommer til Roros under martnan.

Fjorårets yngste lasskjører var ett år – den eldste 82.

og finne igjen gamle leder, og for å trampe leden sommerstid, slik at den bærer hest og lass. Lokalbefolkningen langs rutene stiller med overnatting og stallplasser underveis, og også på Roros åpner folk hus og stall for ferdafolket.

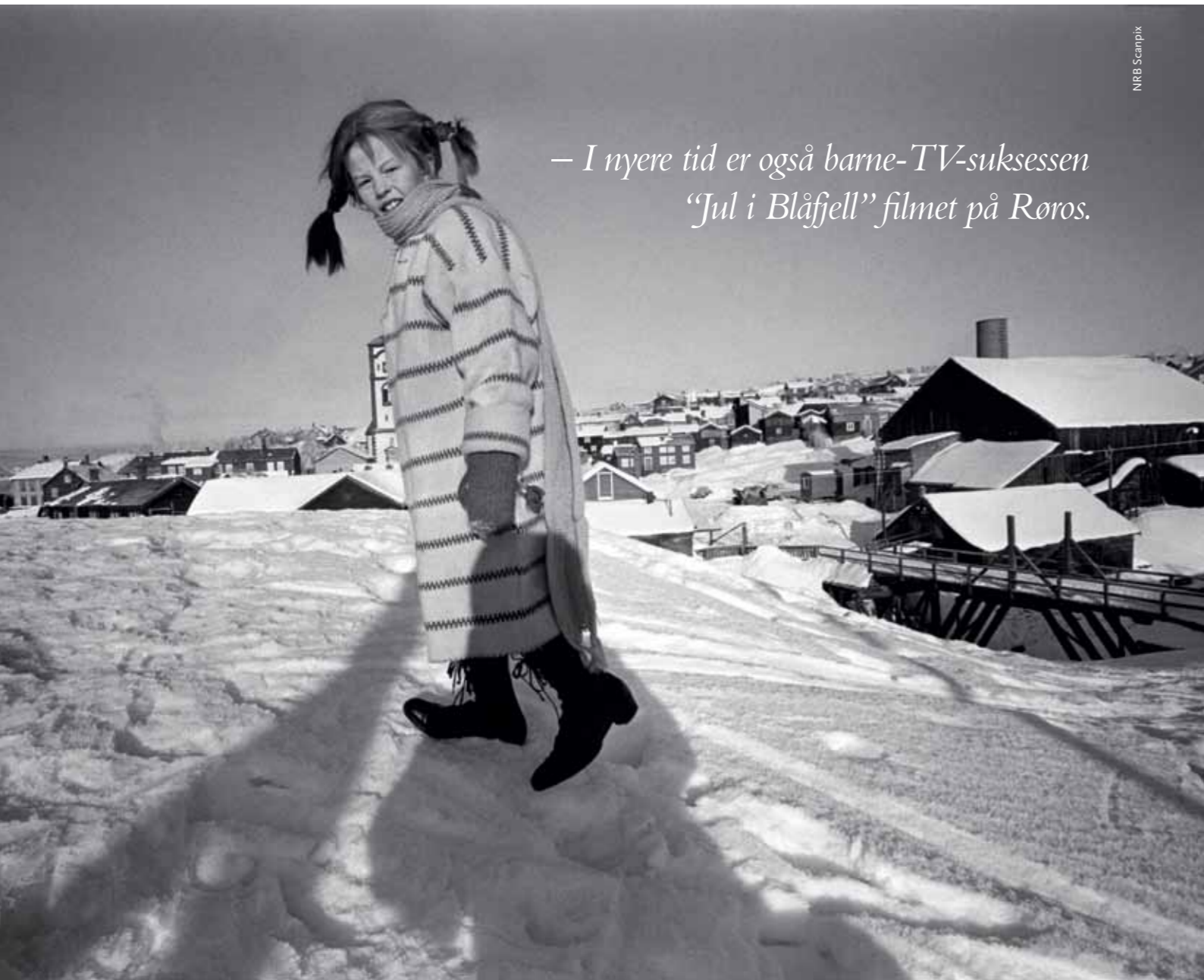
Tidlig på 1900-tallet var det i alt 60 ferdagårder i sentrum av bergstaden, og stallplass til mer enn 100 hester. Døgnprisen for overnatting lå på 10 øre per person. I tillegg fikk vertskapet beholde hestemøkka. Den var fin å ha på skrinne jorder når våren kom.

I dag er Rorosmartnan mye mer enn handel. Fra 19. – 23. februar blir det arrangert et hundre-

talls kulturaktiviteter, det er stor fokus på lokal mat, gatene fylles av folk. I alt er det 70-80 000 besøkende i løpet av de fem dagene festivitaset varer. På åpningsdagen fylles Malmplassen foran den gamle Smeltehytta av tusenvis av mennesker når hesteekvipasjene én etter én glir inn i byen. Siden tidlig morgen har de formet en kilometerlang kø utenfor sentrum i påvente av klarsignal. Utålmodige hester og spente ferdafolk er endelig fremme ved reisens mål. Den 160. Rorosmartnan kan begynne.

– Én etter én glir hestekvipasjene inn i byen.
Siden tidlig morgen har de formet en kilometerlang kø
utenfor sentrum i påvente av klarsignal. Utålmodige hester
og spente ferdafolk er endelig fremme ved reisens mål.

– I nyere tid er også barne-TV-suksessen
 “Jul i Blåfjell” filmet på Røros.

Utendørsscenene i filmen “Pippis jul” fra 1969 ble spilt inn på Røros.

KIRKEPLIKT. Men bergstadens historie begynte lenge før martnan. I 1644 ble Røros Kobberverk stiftet, og to år senere var den første smeltehytta ferdig. Rundt Malmplassen vokste gruvesamfunnet frem. Kobber var ettertraktet, og på det meste mottok over 2000 arbeidere lønnsutbetaling fra gruvene. Det var lange dager og blodslit, men på søndagen beordret gruveeierne alle mann til kirken. Kirkeplikten forklarer hvorfor den usedvanlig vakre kirken, kalt Bergstadens Ziir, har flere sitteplasser enn Nidarosdomen.

I dag er kirken en av byens største turistattraksjoner, og under martnan arrangeres det konserter

her. Det gjør det også et par uker senere, når Vinterfestspillene drar i gang 7. – 10. mars.

FILMKULISSE. Å vandre rundt i gatene på Røros er som å befinne seg i en filmkulisse. Her gikk fattigjenta og malmkjøreren An-Magritt i Liv Ullmanns skikkelse rundt i 1968, mens regissør Arne Skouen ropte ut instruksjoner. Filmen bygger på innbyggingen Johan Falkbergets bøker om gruvearbeidernes strabasjose tilværelse. Og året etter ble utescenene til Pippi Langstrømpe-filmen “Pippis jul” tatt opp i Sleggveien. I nyere tid er “Jul i Blåfjell” filmet her. ▶

Det var ellers maleren Harald Sohlberg som udødeliggjorde de fargerike trehusene på Røros. Han får æren for at bergstaden ble vernet. Det sies at riksantikvaren ble så begeistret for Sohlbergs malerier at han sporenstreks dro til Røros. I 1980 ble Røros, som det første industristed i verden, ført opp på UNESCOs verdensarvliste.

Men at vi fremdeles kan traske rundt i dette eventyret skyldes nok aller mest forsiktig omgang med fyrstikker. Her har det ikke vært alvorlige branner siden svenskene fant det for godt å sette fyr på byen; ikke én gang, men to år på rad, i 1678 og 1679.

GATELIV. I dag er det fred og fordragelighet blant trehusene. Bortsett fra litt kniving mellom de hyggelige, selvstendige butikkene i Kjerkgata og kjøpesenteret med kjedebutikkene, er det så stille at du kan høre snøfuggene lande på pelslua. Langs den halvbratte gata som fører deg opp til kirken ligger både Potteriet, som produserer tradisjonell trønderkeramikk, og holder kulda ute med reinlav mellom vinduene, og Lysgaard keramikk, som produserer ting du aldri har sett maken til (og som har en gigantisk fallos i bakgården, for dem som måtte interessere seg for den slags). Her ligger også flere hyggelige restauranter og kafeer. Blant dem Trygstad, hvis oppskrifter har gått i arv fra generasjon til generasjon siden 1906. Oppskriften på den tradisjonsrike kakelefsen *pjalt* er så hemmelig at gamlemor i huset vokter den så lenge helsa holder. På Sølviks-Delikatessen lar du deg friste av traktens kortreiste mat, og litt lenger opp finner du prisbelønte Vertshuset Røros med sitt hyggelig mikrobryggeri.

UT I NATUREN. Utenfor byen venter naturopplevelsene. Området er ganske så snauhogd etter år med gruvedrift, men innbyr like fullt til snøscooterturer, isfiske, hundekjøring, trugeturer og kanefart. Med hest og slede – og ikledd en varm pels eller mudde (saueskinnskåpe) kan du fyke gjennom eventyrlig terreng langs de gamle ledene fra kobbersamfunnets tid. En tur kan ta noen timer, eller et par dager. Da overnatter dere i en av de gamle ferdsgårdene, og steker fleskepannekaker på åpent bål underveis.

Har du fulgt med på serien “Åtte årstider” på NRK i høst, har du kanskje lyst til å besøke familien Norfjell og bli nærmere kjent med sørsamenes historie og tradisjoner.

HYGGELIG VERTSKAP. I byen bor du best på Røros Hotell eller det mindre og svært hyggelige ErzscheiderGården, som er nærmeste nabo til kirken. Ikke la det vanskelige navnet hindre deg. Erzscheider er tysk for malmskiller, og gården har røtter helt tilbake til 1600-tallet. I dag drives den

– I 1980 ble Røros ført opp på UNESCOs verdensarvliste.

av mor Elin og sønn Frank Norvik, et vertskap av den gode, gamle sorten. Her er det 20 individuelt innredende rom, alle har varme Rørospledd eller sengeteppe heklet av tante Marna. I stua står finstuemøblet fra oldemor på Frosta, og her serveres husets hjemmelagde kaker til ettermiddagskaffen. Frokosten kom nylig til finalen i “Årets hotellfrokost”. Der vant riktignok Rica Nidelven i Trondheim – for sjuende år på rad (!), men som Frank sier: “De er 40 på kjøkkenet, her er det bare mamsen og jeg.”

Er det Rørosmartnan som trekker, må du helst ha bestilt hotellrom i god tid. Men det finnes flust av privatpersoner som leier ut rom i disse dagene også, i tillegg til en rekke mindre pensjonater.

På Røros har de sin egen tidsregning; før og etter martnan. Kom før, kom under, kom etter, men unn deg en midtuke eller langhelg hit. Du blir garantert bergtatt, det finnes ikke maken noe sted i verden. ■

Minus 40 på Røros er som minus ti i Oslo, hevder rørosingene.

Kanefart en stille vinterkveld er magisk.

VINTER PÅ RØROS

BO

ErzscheiderGården

Veldig hyggelig, familiedrevet hotell med frokost som velfortjent kom til finalen i "Årets hotellfrokost". erzscheidergaarden.no

ErzscheiderGården

Røros Hotell

Komfortable rom, restaurant og svømmebasseng. rorshotell.no

Røros Hotell

Privat

Kommer du til Røros under martnan, kan det være vanskelig å få plass på hotell. Men det er mange som leier ut privat. Kontakt turistkontoret for nærmere info. roros.no

SPISE

Vertshuset Røros

Prisbelønt restaurant med eget mikrobryggeri i kjelleretasjen. vertshusetroros.no

Marius Ruij/Vertshuset

Trygstad

Du kan ikke besøke Røros uten å smake på den berømte kakelefsen pjalt, og det beste stedet å gjøre det, er på bakeriet i Kjergata. Kjøp med en pakke eller to hjem også.

istock

Sølviks-Delikatessen

Mye god lokal mat. Kjergata

OPPLEV

Rørosmartnan

Etter noen år "nede", er den kjente og historiske martnan tilbake for fullt. 85 hesteekvipasjer ventes til Røros når årets martnan starter 19. februar. rorosmartnan.no

Bergstadens Ziir

Bedre kjent som Røros kirke. En vakker bygning, som også er arena for mange konserter. roroskirke.no

Sleggveien

Også kalt Pippi-gata. Her bodde håndverkere, sigøynere og folk uten jord og dyr. I dag er det byens mest sjarmerende gate. rorosmuseet.no

Rørosmuseet Smelthytta

Lær mer om gruvesamfunnets historie. rorosmuseet.no

Samisk kultur

Reinkjøring og lassokasting kan oppleves rett utenfor sentrum. rorosrein.no

C.H./Visitnorway.com

ELLERS

Bergstadvandring

Turer på en drøy time tar deg med til byens perler og bakgårder, mens bergstadens historie fortelles av kunnskapsrike guider. Mer info på Røros Turistkontor. roros.no

Friluftaktiviteter

Det finnes masse å gjøre i Røros-traktene; her er vinterlige tilbud om hundesledetur, kanefart og trugeturer. roros.no

WIDEROE.NO

Widerøe har daglige avganger til Røros fra Oslo. På wideroe.no eller m.wf.no kan du bestille flybilletter til hele verden, samt hotell og leiebil.